

СЕКЦІЯ 4 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 339.564

Бабірлі У.Х.*аспірант**Одеський державний екологічний університет***Олійник А.М.***аспірант**Національний університет «Львівська політехніка»***Павленко О.П.***кандидат економічних наук,**доцент кафедри менеджменту природоохоронної діяльності**Одеський державний екологічний університет*

АНАЛІЗ СПОЖИВЧОГО ПОПИТУ НА ТОВАРИ ВІТЧИЗНЯНОГО ПОХОДЖЕННЯ НА РИНКАХ ЄС

Проаналізовано наукові джерела за проблематикою аналізування споживчого попиту на товари вітчизняного походження на ринках ЄС. Здійснено дослідження динаміки макроекономічних показників торговельних відносин між Україною та країнами ЄС. Проведено структурний аналіз експорту з України до ЄС із метою визначення конкурентоспроможних галузей вітчизняної економіки. Визначено та проаналізовано динаміку експорту із потенційно конкурентоспроможних галузей української економіки до країн ЄС.

Ключові слова: експорт, аналіз, споживчий попит, ринки ЄС.

Babirli U.H., Oliinyk A.M., Pavlenko O.P. ANALYSIS OF CONSUMER DEMAND FOR NATIONAL GOODS ON THE EU MARKETS

Проаналізовані наукові джерела за проблематикою аналізування споживчого попиту на товари вітчизняного походження на ринках ЄС. Проведено дослідження динаміки макроекономічних показників торговельних відносин між Україною та країнами ЄС. Проведено структурний аналіз експорту з України до ЄС із метою визначення конкурентоспроможних галузей вітчизняної економіки. Визначено та проаналізовано динаміку експорту із потенційно конкурентоспроможних галузей української економіки до країн ЄС.

Ключевые слова: экспорт, анализ, потребительский спрос, рынки ЕС.

Babirli U.H., Oliinyk A.M., Pavlenko O.P. AN ANALYSIS OF CONSUMER DEMAND FOR NATIONAL GOODS ON THE EU MARKETS

Have been analyzed science literature in the field of an analysis of consumer demand for national goods on the EU markets. A research of macroeconomic indicators dynamics in the field of trade relations between Ukraine and EU has been implemented. Has been conducted structure analysis of export from Ukraine to EU with aim of determination competitive industries of national economics. The dynamics of export from the competitive industries of national economics to EU has been determined and analyzed.

Keywords: export, analysis, consumer demand, EU markets.

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси вітчизняної економіки на міжнародних ринках та сучасні геополітичні виклики, які постали перед Україною в останні роки її незалежності, зумовлюють необхідність детального аналізування потенціалу національних підприємств щодо здатності адаптуватися до високої конкуренції та завоювати довіру європейського споживача. Аналізування експортного потенціалу вітчизняних суб'єктів господарювання є одним із найважливіших завдань на шляху формування ефективної стратегії реалізації міжнародних економічних відносин між Україною та країнами ЄС. Вибір європейського ринку зумовлений географічною близькістю та обсягами торгівлі, що дає змогу українським експортерам значно наростити обсяги виробництва і тим самим збільшити власну економічну ефективність. Дешевизна національної грошової одиниці порівняно із європейською, зручна логістика та розвинена інфраструктура сприяють розвитку вільної торгівлі між країнами ЄС та Україною. Проте для європейських ринків характерні високі вхідні бар'єри, зумовлені високим рівнем конкуренції та високими вимогами до якості продукції. Тому для визначення експортного потенціалу українських під-

приємств на ринках ЄС необхідним є аналізування динаміки споживчого попиту на вітчизняні товари.

Ступінь розробленості проблеми. Дослідження перспектив українських підприємств на ринках ЄС проводили чимало вітчизняних науковців, таких як О. Білоус, Ю. Пахомов, І. Губенко [1], І. Бураковський, В. Мовчан, О. Вітер [2], І. Журба [3], М. Карлін, В. Колесник, Н. Коцан [4], В. Чужиков [5], А. Гальчинський, В. Геєць [6], І. Тодоров [7], І. Шнирков [8] та інші. Обговорення торговельних відносин України та ЄС тісно пов'язане із дискусією на предмет перспектив вступу до ЄС, що зумовлює широкий відгук зазначеної проблеми у наукових колах.

Проте варто зазначити, що більшість досліджень та висновків науковців мають теоретичний характер та базуються не так на останніх даних щодо економічних відносин України та ЄС, як на історичних дослідженнях політичних взаємин. Чимало праць стосуються політики інтеграції України в ЄС, залишаючи проблему формування стратегії виходу на європейські ринки вітчизняних підприємств поза увагою. Розв'язання зазначеної проблеми неможливе без ґрунтованого аналізу актуальної динаміки результатів торговельних відносин між Україною та країнами ЄС.

Таким чином, можна відзначити, що питання аналізування попиту на вітчизняні товари на ринках ЄС розглянуте в науковій літературі недостатньо.

Мета статті – провести аналізування попиту на вітчизняні товари на ринках ЄС з метою визначення потенціалу українських підприємств щодо інтеграції у європейські ринки.

Виклад основного матеріалу. Аналізування споживчого попиту на українські товари на ринках ЄС доцільно розпочати з дослідження динаміки обсягів

зовнішньоекономічних операцій, проведених вітчизняними суб'єктами господарювання. З цією метою розглянуто динаміку експортних та імпорتنних операцій, що дало змогу визначити тенденції, притаманні показнику торговельного сальдо для України. На рис. 1 зображено динаміку торговельного сальдо для України за період 1992–2015 рр., млрд. дол. США.

Як бачимо з рис. 1, динаміка торговельного сальдо для України є негативною, що впливає зі значного переважання імпорту над експортом про-

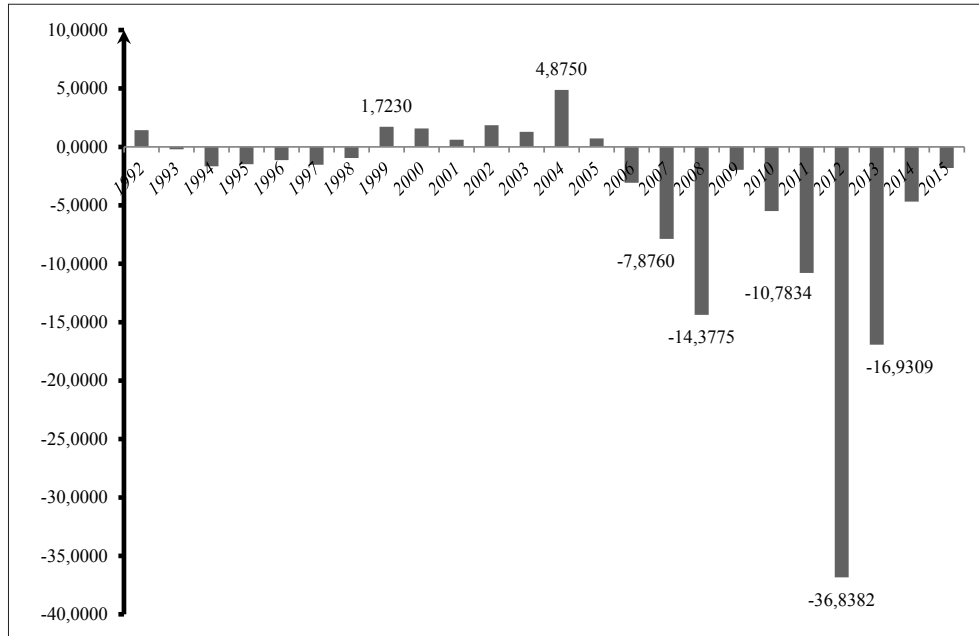

Рис. 1. Динаміка торговельного сальдо України за період 1992–2015 рр., млрд. дол. США

Джерело: побудовано на основі даних Світового банку; показник розраховано як абсолютну різницю між сумарними значеннями обсягів експорту та імпорту для України.

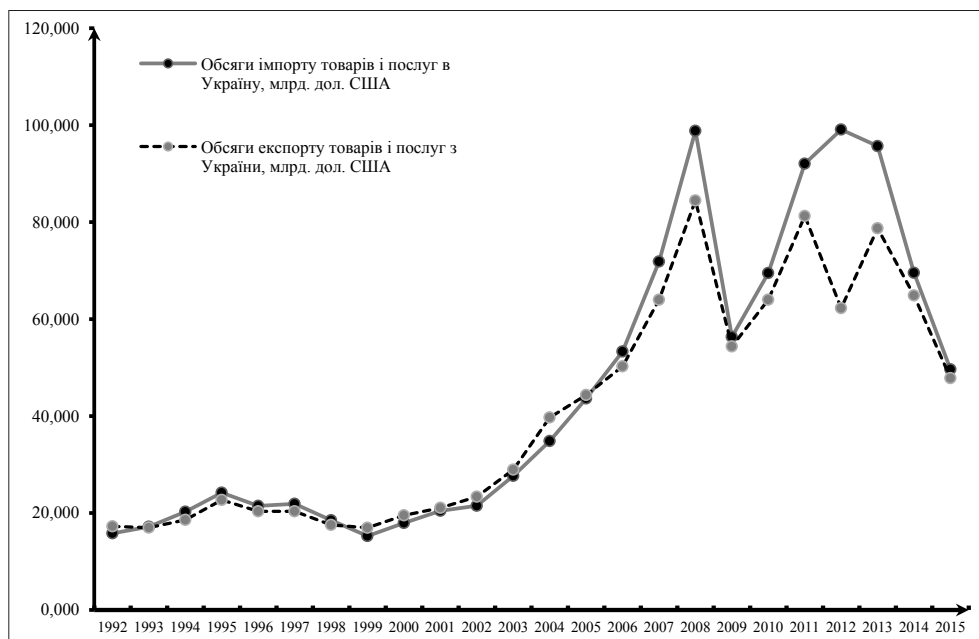

Рис. 2. Динаміка обсягів експорту та імпорту для України протягом періоду 1992–2015 рр., млрд. дол. США

Джерело: побудовано на основі даних Світового банку

тягом останніх років. Проте варто зазначити, що з 2012 по 2015 р. переважання обсягів імпорту над експортом скорочується, однією із причин цієї тенденції може бути девальвація національної грошової одиниці. Для більш повного відображення динаміки обсягів експорту та імпорту представимо її на рис. 2.

Якщо розглянути рис. 2, то можна відзначити, що обсяги торгівлі України з іноземними державами значно скоротились із 2012 по 2015 р., тобто у період, коли відбулась девальвація національної грошової одиниці. Також можна відзначити, що скорочення від'ємного значення торговельного сальдо для України за період 2012–2015 рр. відбувалось головним чином не за рахунок зростання обсягів експорту, а через скорочення обсягів імпорту. Таким чином, на підставі аналізування загальних тенденцій

щодо результатів зовнішньоекономічної діяльності для України можна відзначити, що спостерігається значне переважання обсягів імпорту над експортом. Так, протягом періоду 1992–2015 рр. вітчизняна економіка втратила 96,703 млрд. дол. США через негативне сальдо зовнішньоторговельних операцій. Це значення є більшим, ніж ВВП у 2015 р.

Одним із найважливіших торговельних партнерів України є Європейський Союз. Частка зовнішньоторговельних операцій із країнами ЄС у загальному товарообороті з іншими країнами протягом періоду 2002–2015 рр. загалом зменшилась із 32% до 27%. Проте за період із 2013 по 2015 р. частка обсягів торгівлі з країнами ЄС зростає на 7%. Динаміка частки товарообороту між Україною та країнами ЄС протягом періоду 2002–2015 рр. представлена на рис. 3.

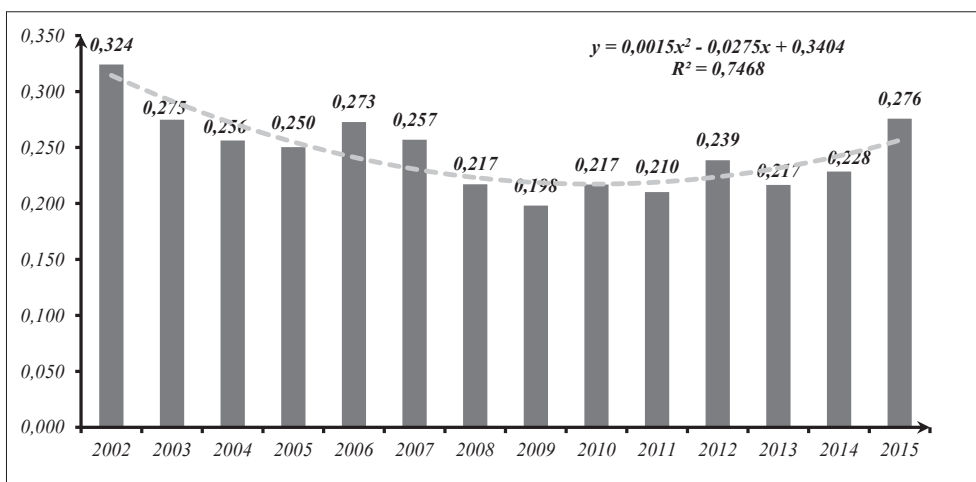

Рис. 3. Динаміка частки товарообороту між Україною та країнами ЄС протягом періоду 2002–2015 рр., част. од.

Джерело: побудовано на основі даних Світового банку та Європейської комісії

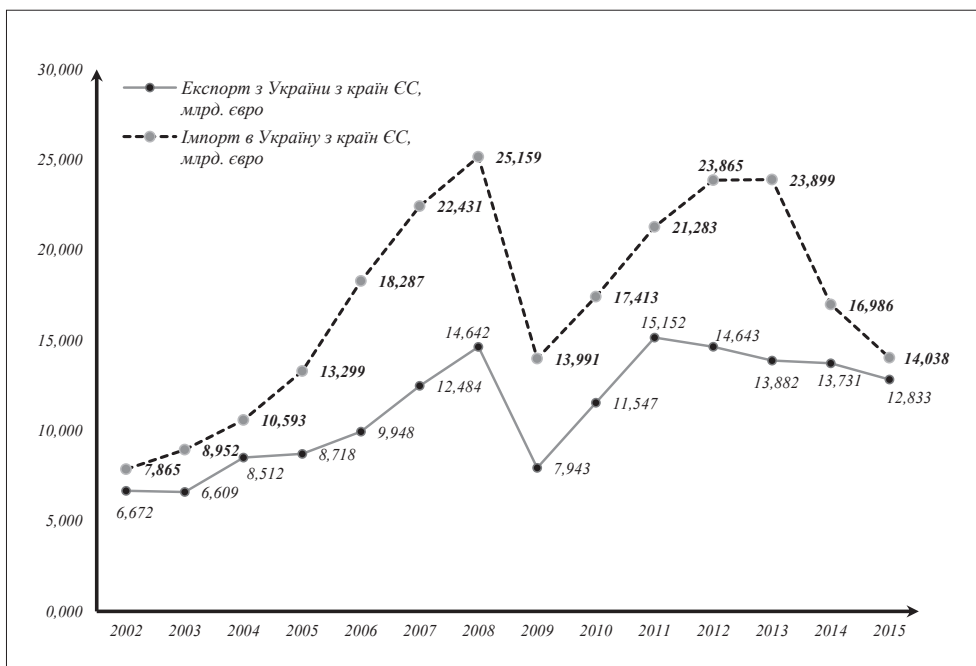

Рис. 4. Динаміка обсягів експорту та імпорту для торговельних відносин між Україною та ЄС протягом періоду 2002–2015 рр., млрд. євро

Джерело: побудовано автором на основі даних Європейської комісії

На основі аналізу частки товарообороту з країнами ЄС можна дослідити структурні тенденції у динаміці торговельних відносин України з Європою, проте необхідним є аналіз цих тенденцій в абсолютному вираженні. З цією метою на рис. 4 представлено динаміку обсягів експорту з України в країни ЄС та обсягів імпорту з ЄС в Україну за період 2002–2015 рр., млрд. євро.

На підставі аналізу рис. 4 можна відзначити, що торговельні відносини України та ЄС відбуваються зі значним переважанням імпорту в Україну над експортом з України. Торговельне сальдо експортно-імпортних операцій України з Європою протягом періоду 2002–2015 рр. є від'ємним, що в умовах девальвації національної грошової одиниці свідчить про низький рівень конкурентоспроможності національної продукції порівняно з європейською. Це дає підстави говорити про необхідність пошуку інструментів щодо централізованого, на рівні держави, покращення рівня конкурентоспроможності українських підприємств. Причому сумнівною є доцільність захисту національних виробників протекціоністськими заходами підвищення митних ставок на ввезення європейських товарів. В Україні потрібно створити конкурентні умови та відкрити доступ закордонного капіталу до вітчизняних підприємств. Українська економіка відповідно до звітів Світового банку є надмірно зарегульованою і потребує дерегуляції та відкритості.

Обсяг торговельних операцій між Україною та ЄС за період 2002–2015 рр. значним чином скоротився. Так, середній темп зменшення обсягів імпорту з ЄС в Україну переважає над середнім темпом зменшення обсягів експорту з України. Варто зазначити, що Україна у 2012 р. отримала торговельні преференції від ЄС – зменшення або усунення митних тарифів на ввезення продукції з України, тоді як підприємства ЄС були змушені ввозити товари на територію України за незмінними митними ставками. Проте ці поступки від ЄС практично не вплинули на обсяги експорту з України в ЄС. Значення цього показника неухильно скорочується протягом періоду 2012–2015 рр. Цей факт також несприятливо характеризує експортний потенціал вітчизняних підприємств.

Таким чином, на підставі аналізу макроекономічних індикаторів стану торговельних відносин між Україною та ЄС можна констатувати, що конку-

рентоспроможність вітчизняної економіки порівняно з європейськими країнами є невисокою. Тому доцільним є припустити, що експортний потенціал України до країн Європейського союзу є незначним. Проте варто зауважити, що в Україні є галузі, які динамічно розвиваються. До них варто віднести галузь високих технологій та сільське господарство. Тому для більш повного аналізу необхідним є дослідження динаміки експортних операцій за кожною із галузей окремо.

У 2015 р. за даними Європейської Комісії Україна експортувала до країн ЄС товарів на 12,837 млрд. євро, імпорт становив 13,930 млрд. євро. Таким чином, торговельний баланс є від'ємним і становить 1,093 млрд. євро. Проте варто відзначити, що динаміка зменшення обсягів експорту з України є більш сприятливою (–6,5%), ніж динаміка зменшення обсягів імпорту з країн ЄС (–18%), що є свідченням ймовірного вирівнювання показників експорту та імпорту у майбутньому. На рис. 5 зображено структуру експорту товарів з України до Європи у 2015 р., %.

Як бачимо з рис. 5, частка сировини і продуктів некінцевого споживання є значною у структурі вітчизняного експорту, що негативно позначається на українській економіці, оскільки в умовах розвитку технологій і покращення ефективності використання сировини на виробничих процесах, а також несприятливого коливання цін на метали робить національний експорт неконкурентоспроможним і таким, що може негативно вплинути на динаміку національної грошової одиниці, що несприятливо позначається на всіх політичних і соціальних процесах, які протікають в Україні.

Таким чином, у товарному асортименті можна виділити три сектори економіки, які потенційно мають значний експортний потенціал, такі як сільське господарство і продукти харчування; сировина, матеріали і метали; машинобудування. Дослідимо динаміку експортно-імпортних операцій із країнами ЄС за період із 2012 р. по 2015 р. для цих сфер вітчизняної економіки. Варто зазначити, що особливо велику групу становлять промислові товари (32%), проте згідно із класифікацією Європейської Комісії до цієї групи товарів окремо входить експорт сталі та сталеварних виробів, який доцільно віднести до експорту сировини, а до продуктів сільського господарства належить експорт мастил та деяких видів

Рис. 5. Структура експорту з України до країн ЄС у 2015 р., %

Джерело: побудовано автором на основі даних Європейської комісії

палива, що також є продуктами сільськогосподарського походження.

Частка продуктів сільського господарства у структурі експорту з України у 2015 р. становила 35,1%, сировини, матеріалів і металів – 35,2%, машин і транспортного обладнання – 11%. Найбільша – за сферою сировини і металів, тому на рис. 6 представлено динаміку торговельних відносин із країнами ЄС у цій сфері.

Із рис. 6 можна визначити, що динаміка торговельних операцій із країнами ЄС скорочується протягом досліджуваного періоду, а саме від початку скасування мит на ввезення товарів з України, що ставить під сумнів конкурентоспроможність національного експорту. Зниження грошових обсягів торгівлі може бути зумовлено несприятливими коливаннями цін на світових ринках та зниженням вартості цих товарів через скорочення собівартості їх виробництва, що зумовлено девальвацією національної грошової одиниці. Таким чином, можна відзначити, що рішення про скасування мит на ввезення українських товарів могло бути зумовлено інтересами країн

ЄС та прогнозами щодо поведінки цін на світових сировинних ринках. Причиною цього також може бути розширення географії національного експорту, спричинене втратою ринку Російської Федерації.

Окремим складником вітчизняного експорту є сільське господарство, яке динамічно розвивається останніми роками. Так, урядова організація USDA (United States Department of Agriculture) визначає рівень врожайності пшениці в Україні як один із найвищих у світі, що свідчить про високі перспективи щодо довгострокового зростання експорту сільськогосподарської продукції з України не тільки у країни ЄС, а й в інші країни. На рис. 7 представлено динаміку експорту сільськогосподарської продукції з України у країни ЄС за період із 2012 р. по 2015 р.

Як бачимо з рис. 7, динаміка експорту сільськогосподарської продукції з України в країни ЄС динамічно зростає, а обсяги імпорتنих операцій скорочуються. Причому це відбувається в умовах розширення географії експортних операцій, що свідчить про високий потенціал для вітчизняної

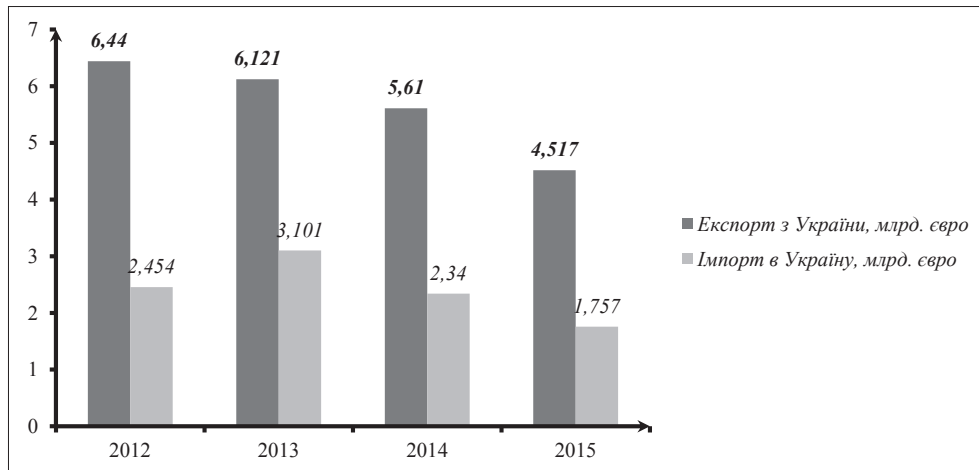

Рис. 6. Динаміка торговельних операцій України та країн ЄС у сфері сировини, матеріалів і металів

Джерело: побудовано автором на основі даних Європейської комісії

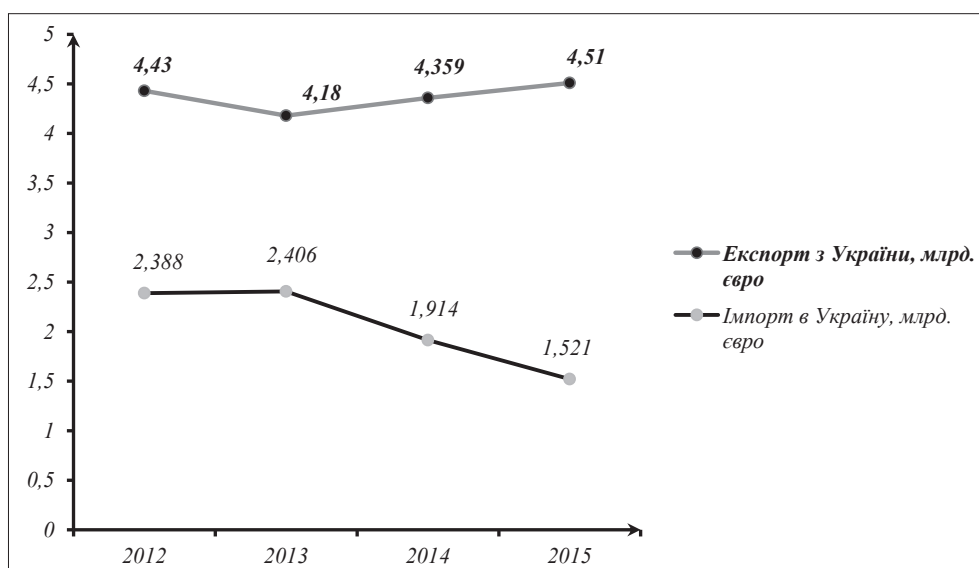

Рис. 7. Динаміка торговельних операцій України і країн ЄС за період із 2012 р. по 2015 р., млрд. євро

Джерело: побудовано автором на основі даних Європейської комісії

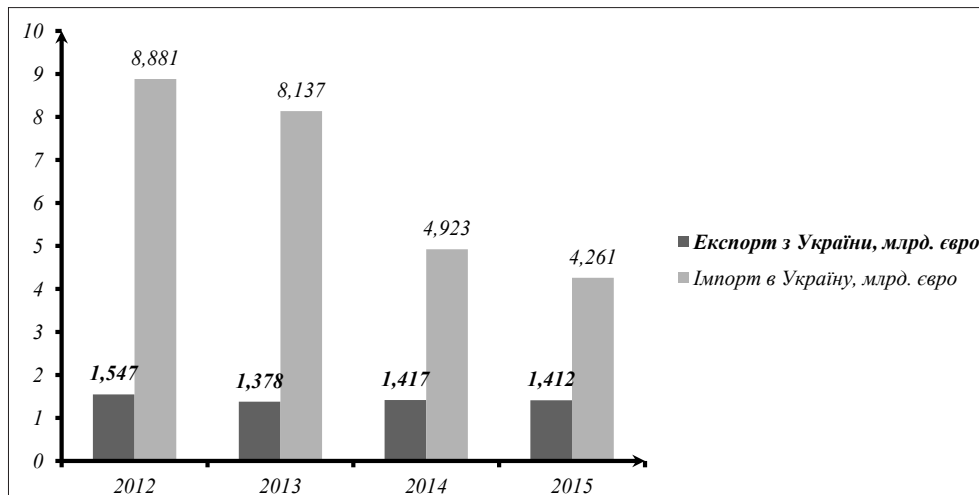

Рис. 8. Динаміка торговельних операцій між Україною та ЄС у сфері машинобудування протягом періоду 2012–2015 рр., млрд. євро

Джерело: побудовано автором на основі даних Європейської комісії

продукції на ринках ЄС. Проте варто зазначити, що у цьому сегменті значною проблемою є перехід на стандарти якості європейських країн, а також подолання політичних моментів. Прикладом цього може бути відмова Нідерландів ратифікувати угоду про співпрацю з Україною, мотивуючи це рішення політичними загрозами та результатами референдуму. Проте думка суспільства визначається інформаційним полем, у якому «живуть» громадяни тієї чи іншої країни, а самі Нідерланди є одним із найбільших експортерів сільськогосподарської продукції у світі. Тому Україна у сфері сільського господарства може створити конкуренцію товарам із Нідерландів.

Третьою галуззю, яка визначена на основі структурного аналізу, є машинобудування. Частка продукції, експортованої вітчизняним машинобудівним комплексом до країн ЄС, у загальному товарообороті становила 11% у 2015 р., або 1,412 млрд. євро. Динаміка обсягів експорту машин і транспортного обладнання до країн ЄС представлена на рис. 8.

На основі рис. 8 можна підсумувати, що обсяги імпорту скоротилися протягом 2012–2015 рр., що зумовлено девальвацією національної грошової одиниці та збільшенням частки національних виробників на внутрішньому ринку. До прикладів успішного імпортозаміщення можна віднести львівське підприємство «Електрон», яке успішно забезпечує Львів громадським електро- та бензиновим транспортом, який за якісними характеристиками відповідає європейським аналогам і водночас є значно дешевшим. Крім цього, можна відзначити зростання обсягів виробництва продукції військового призначення та нових поїздів і літаків від ДП «Антонов» і ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод».

Висновки. Аналізування динаміки зовнішньоторговельних операцій України та країн ЄС дало змогу визначити, що протягом 2012–2015 рр. спостерігається зменшення обсягів імпорту та експорту операцій. Причиною цього є девальвація національної грошової одиниці, успішне імпортозаміщення від національних підприємств та перенесення виробничих потужностей деяких світових виробників на територію України. Крім цього, можна зазначити, що скасування мит на ввезення більшості товарів вітчизняного походження до ЄС

не спричинило зростання експорту з України до ЄС, як передбачалось.

Варто зазначити, що експорт з України до країн ЄС в основному є низькотехнологічною продукцією, а імпорт з ЄС до України є продукцією з високою доданою вартістю та спроектованою із використанням високотехнологій. Тому профільним напрямом для урядової підтримки економіки мала би бути освіта і наука.

Продукцією, яка має експортний потенціал до країн ЄС, є сировина, матеріали і метали; продукція сільського господарства; машини і транспорт. Проте ці галузі не орієнтовані на широке коло споживачів і тому залежать від поведінки бізнес-партнерів, рівня конкуренції та сприятливого коливання цін на світових ринках, що робить вітчизняну економіку неконкурентоспроможною порівняно з ЄС. Для підвищення експортного потенціалу України уряду необхідно інвестувати в науку й освіту, високі технології, інфраструктуру, створювати технологічні парки, бізнес-інкубатори, економічні кластери.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Глобальний конкурентний простір / О.Г. Білорус, Ю.М. Пахомов, І.Ю. Губенко [та ін.]; кер. авт. кол., наук. ред. О.Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2007. – 680 с.
2. Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центральноєвропейськими сусідами / І. Бураковський, В. Мовчан, О. Вітер [та ін.]. – К.: К.І.С., 2004. – 358 с.
3. Журба І.Є. Транскордонне співробітництво країн Центральної та Східної Європи в умовах розширеного ЄС (питання теорії та практики) / І.Є. Журба. – Хмельницький: ХНУ, 2008. – 311 с.
4. Європейська інтеграція / М.І. Карлін, В.П. Колесник, Н.Н. Коцан [та ін.]. – Луцьк: РВВ «Вежа» ВНУ ім. Лесі Українки, 2008. – 760 с.
5. На схід та південь від ЄС: проблеми формування спільного європейського економічного простору: зб. мат. міжнар. наук.–практ. конф., 5–7 жовт. 2006 р.; Київ. нац. економ. ун-т ім. В. Гетьмана; Фондація сприяння європ. інтеграції; відп. ред. В.І. Чужиков. – К.: КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2006. – 272 с.
6. Стратегія економічного та соціального розвитку України на 2004–2015 роки «Шляхом європейської інтеграції» / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць [та ін.]. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
7. Тодоров І.Я. Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти / І.Я. Тодоров. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – 268 с.
8. Шнирков О.І. Україна – Європейський Союз: економіка, політика, право / О.І. Шнирков, В.В. Копійка, В.І. Муравйов. – К.: ВПЦ «Київський ун-т», 2006. – 268 с.